

Wykład 3 - tranzystor bipolarny złączowy

Tranzystor n-p-n

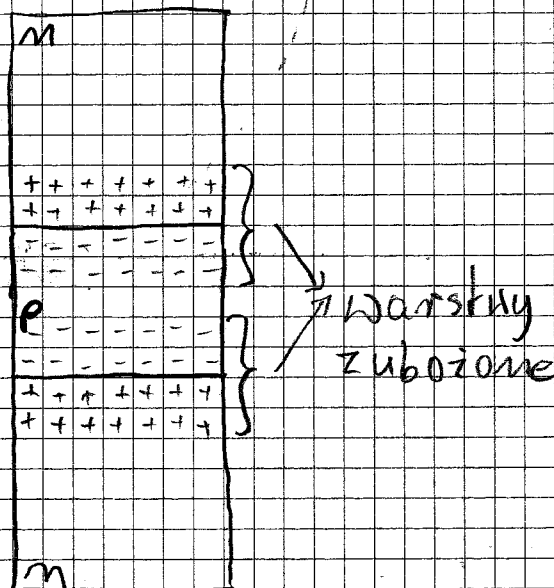
Niespolaryzowany:

- Bariery potencjału na złączach B-C, B-E
- dwa obszary zubożone na złączach p-n

kolektor (C)

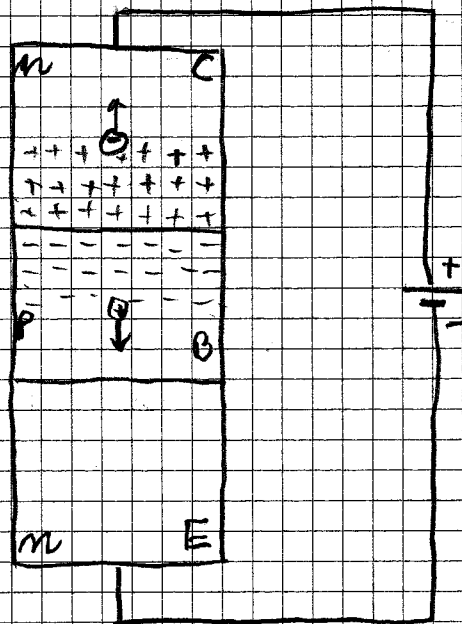
baza (B)

emiter (E)

Przykładowy napięcie między kolektor i emiter

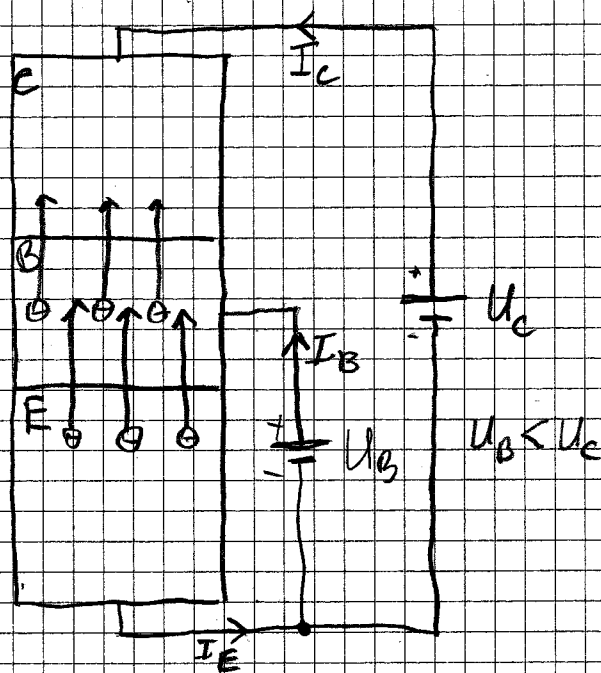
Złącze B-C spolaryzowane w kierunku zaporowym. Obszar zubożony w bariery powiększa się, bariery praktycznie pozabawione nośników. Prąd nie przepływa.

Przykładowy napięcie do bazy:

$U_B < U_C \Rightarrow$ złącze B-C wciąż spolaryzowane w kierunku zaporowym, prąd nie płynie między kolektorem a bazą.

Jeśli U_B jest większe niż napięcie przewodzenia złącze p-n zacznie płynąć prąd między bazą a emiterem.

Bara wykonana jest tak, aby była:

- słabo dopieszkowana (dużo słabiej niż emiter) $\Rightarrow$ tylko niewielka część elektronów wptywających do bazy rekombinuje. W bazy pojawiają się swobodne elektrony
- cienka $\Rightarrow$ elektrony z bazy mogą dotrzeć do kolektora, "zasypując" obszar zabroniony i zmniejszając barierę potencjału na złączu B-C.

Tenże prąd cały tranzystor, $C \rightarrow B \rightarrow E$ może płynąć przed, którego nośnikiem są elektrony. Dziury z bazy rekombinują w emiterze.

Bilans prądów: $I_E = I_B + I_C$

I_B = prąd rekombinacji dziur w E +
+ prąd rekombinacji elektronów w bazy

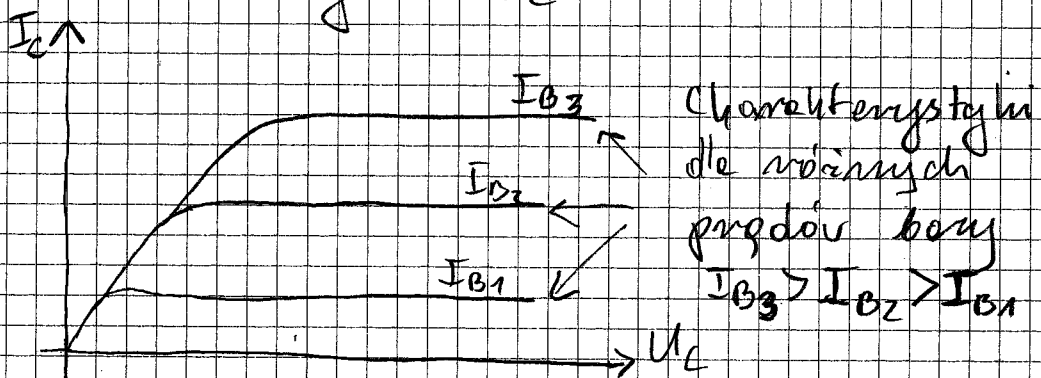
I_B decyduje o koncentracji nośników w bazy, a co z tym idzie o wysokości bariery na złączu B-C.

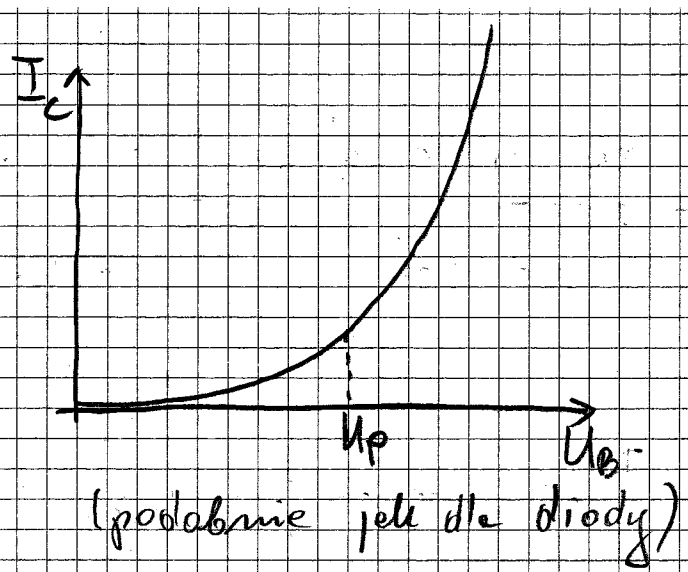
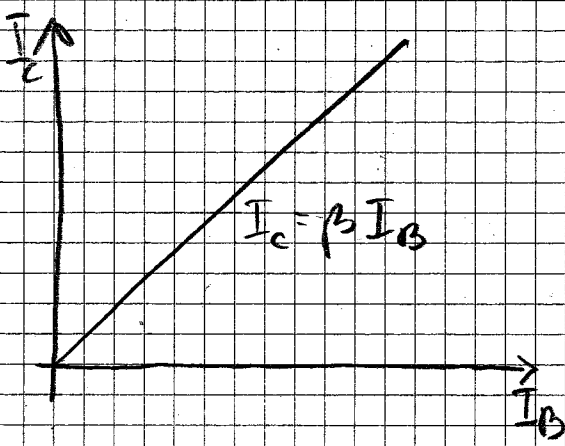
Jeśli $U_B >$ napięcie przewodzenia złącza B-E, to

$$I_C \approx \beta \cdot I_B$$

$\swarrow$
współczynnik wzmocnienia prądowego tranzystora

I_C bardzo słabo zależy od U_C !

Analogicznie działają tranzystory pnp, w przypadku którego nośnikami są dziury. Podany jest, się go odwrócić do npn:

+ U_c do E, - U_c do C
 + U_b do E, - U_b do B

Tranzystory polowe

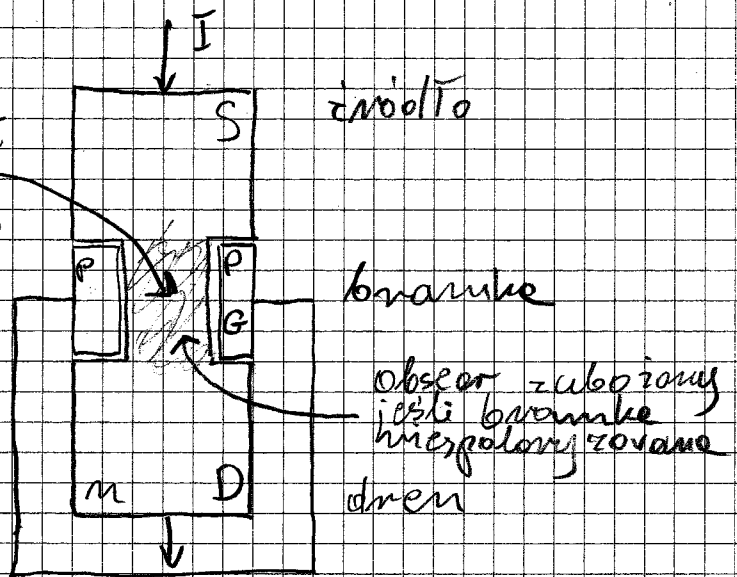
- Tr. złączowy (JFET) kanał

Zródło i drena stanowią jeden kawałek półprzewodnika.

Gdy bramka jest niespolaryzowana

obszar zubożony przy złączach p-n obejmuje

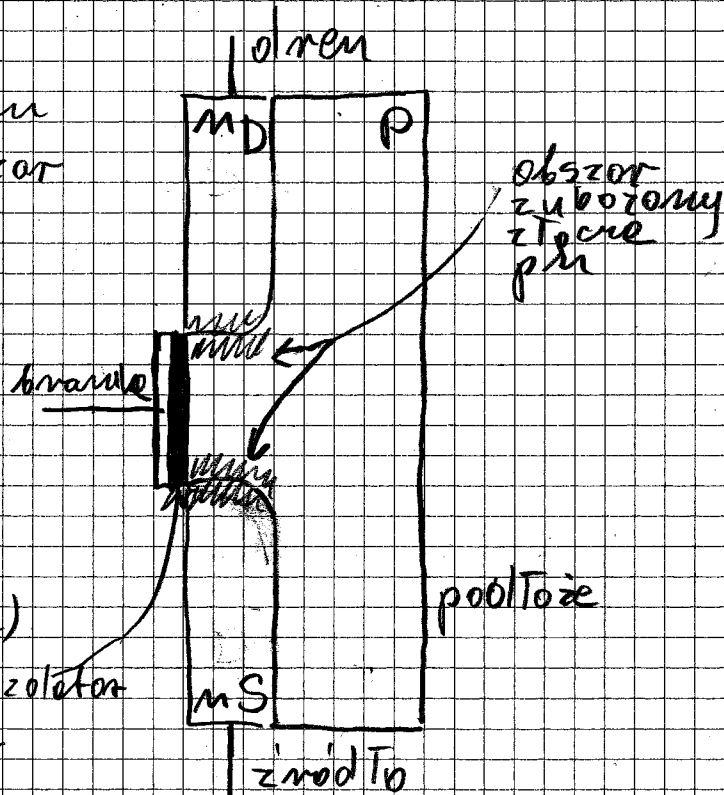
cały kanał, wobec czego prąd między źródłem a drenem nie może płynąć. Polaryzacja złącza GS w kierunku przeciwnym powoduje zwiększenie obszaru zubożonego - prąd może płynąć przez kanał

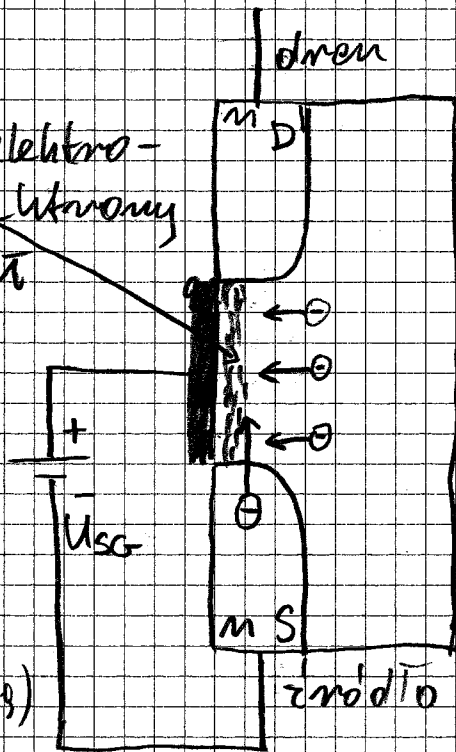
Tranzystor polowy z izolowaną bramką (IGFET)

W obszarze między źródłem a drenem tworzy się obszar zubożony. Bramka jest odizolowana od reszty tranzystora, ale może oddziaływać na nośniki elektrycznie.

Przyłożenie napięcia do bramki (względem źródła) przyciąga nośniki w kanale i tworzy obszar przewodzący

Przyłożone elektrostatycznie elektrony tworzą kanał typu n

Tranzystory FET:

- mają bardzo dużą oporność bramki (IGFET/MOSFET nieskanionowy)
- są sterowane napięciem, a nie prądem bramki
- są bardzo uciążliwe na elektryczności statycznej

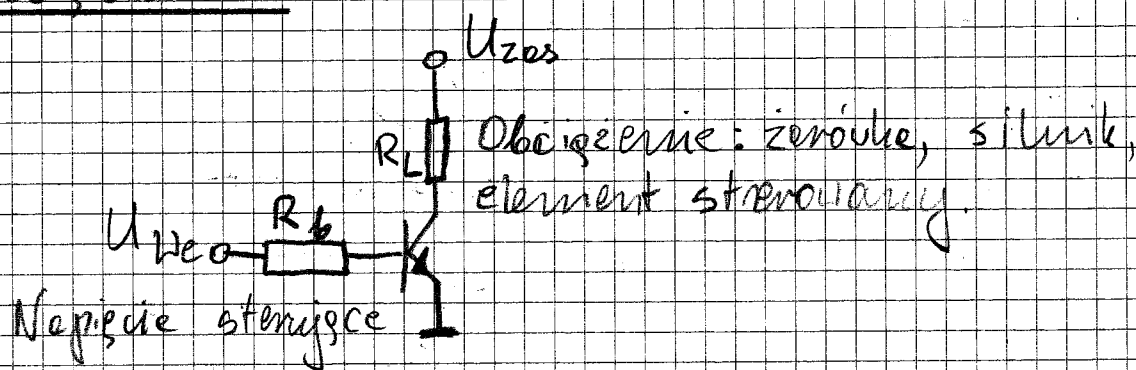
UKłady z tranzystorami bipolarnymi

Podstawowy opis:

$$I_B = \beta \cdot I_C$$

$$U_B = U_E + 0,65V \quad (\text{w stanie, gdy tranzystor przewodzi; } 0,65V - \text{ napięcie przewodzenia złącze p-n.})$$

Przebiegnik

Niech $U_{zcs} = 5V$, $R_L = 50\Omega$. Obciążenie wymaga prądu $I_L = 100mA$

sterujemy z wyższymi mikroprocesorami o obciążalności $5mA$, napięciem $0V$ lub $5V$.

$$U_{we} = 0 \Rightarrow I_L = 0$$

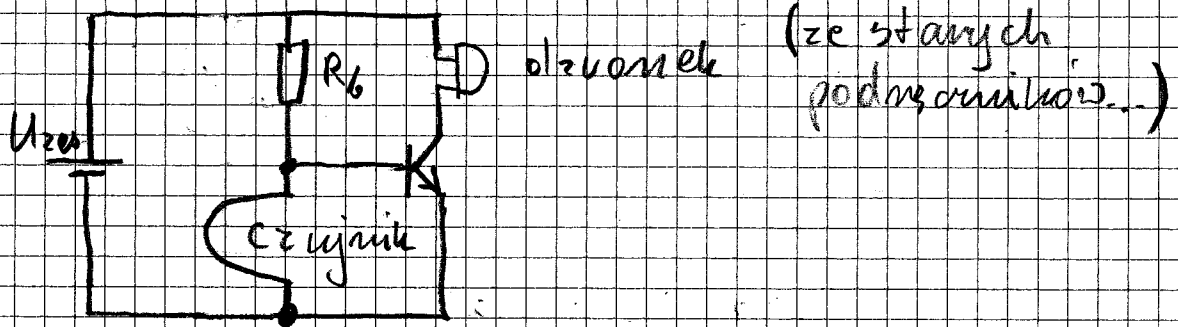
$$\text{Niech } R_b = 1k\Omega, U_{we} = 5V: I_b = \frac{5V - 0,65V}{1k\Omega}$$

Dla $I_b = 4,35mA$ i $\beta = 100$ prąd kolektora może wynieść $\beta \cdot I_b = 435mA$.

$$\text{Ale } U_{zcs}/R_L = \frac{5V}{50\Omega} = 100mA < \beta I_b$$

Prąd kolektora zostanie ustalony przez obciążenie, $I_C \approx 100mA$. Ze względu na tego prądu ze źródła o większej wydajności sterujemy urządzeniem o niej mniej. Obecnie podstawowe rozwiązanie w sterujących układach mikroprocesorowych.

Podmieszanowe zastosowanie - układ alarmowy

czujnik = np. pętla z drutu.

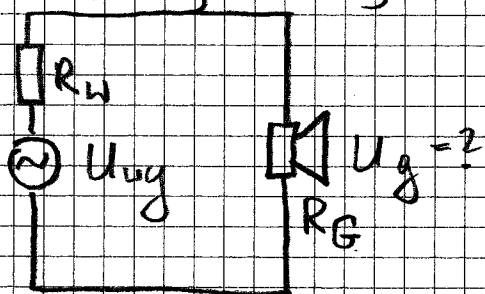
Pętla zwarta $\Rightarrow U_b = 0$, prąd nie płynie

Pętla przerwana: $I_b = (U_{zes} - 0,65V) / R_b$,
 tranzystor otwarty, dzwonek dzwoni

O tranzystorze w układzie przetrzymuje
 mówimy, że jest nieprzewodny, bo mógłby
 przewozić większy prąd niż zolany przez
 obciążenie. Gdy tranzystor nie przewodzi
 mówimy, że jest zatkany.

Wzmacniacz o wspólnym kolektorze =
 = wzmacniacz emiterowy

Ze względu o dużej impedancji wewnętrznej
 chcemy sterować urządzeniem o małej
 impedancji wejściowej, np. głośnik o $R_G = 4\Omega$
 zasilany z generatora o $R_W = 50\Omega$

$$U_g = U_{wy} \cdot \frac{R_G}{R_G + R_w}$$

$$U_g \approx 0,07 U_{wy}$$

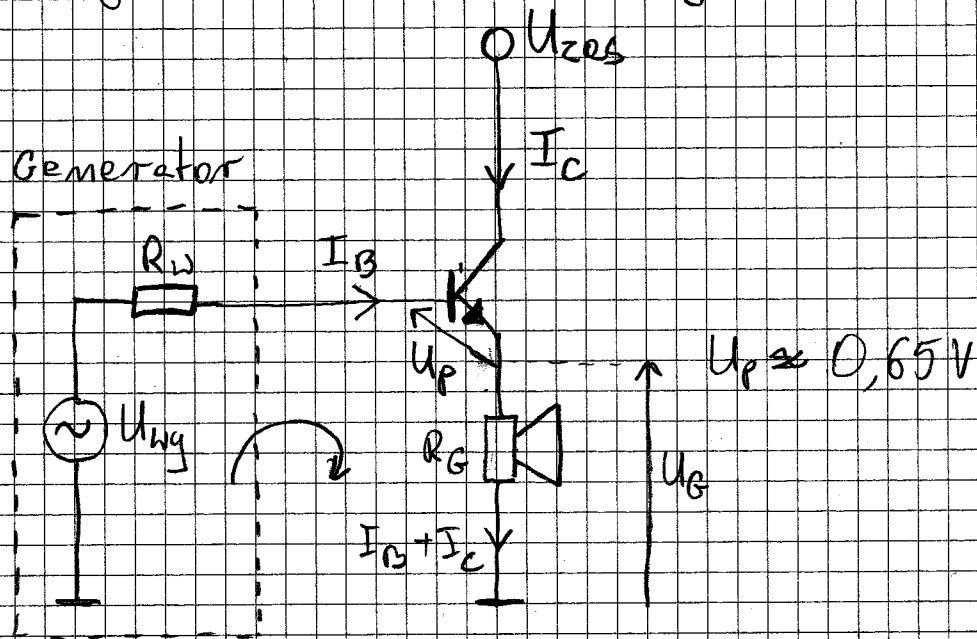
$$I = \frac{U_{wy}}{R_w + R_G}$$

Moc odbierana przez głośnik:

$$P_G = U_g \cdot I = 0,07 U_{wy} \cdot I = 0,07 P_{wy}$$

Tylko 7% mocy generatora odebrane przez głośnik

Podłączamy głośnik przez tranzystor

II prawo Kirchhoffa dla obwodu bazy:

$$U_{wy} = I_B R_w + U_e + U_g$$

$$U_g = (I_B + I_C) R_g = (I_B + \beta I_B) R_g = (1 + \beta) I_B R_g$$

$$I_B = \frac{U_g}{(1 + \beta) R_g}$$

$$U_{wy} = U_g \frac{1}{1 + \beta} \frac{R_w}{R_g} + U_e + U_g = U_e + U_g \left(1 + \frac{1}{1 + \beta} \frac{R_w}{R_g} \right)$$

$$U_g = \frac{U_{wy} - U_e}{1 + \frac{1}{1 + \beta} \frac{R_w}{R_g}} = (U_{wy} - U_e) \frac{R_g}{R_g + \frac{R_w}{1 + \beta}}$$

Dla przebiegu zmiennego U_e możemy skompensować polaryzując bazę, wtedy:

$$U_g(t) = U_{wy}(t) \frac{R_g}{R_g + \frac{R_w}{1 + \beta}}$$

Bez tranzystora tu było R_w . Efektywne wewnętrzne zmniejszają impedancję wewnętrzną $\beta + 1$ razy

Wzmacniacz o wspólnym kolektorze nie wzmacnia napięcia ($U_G < U_{wy}$), ale pozwala pobierać ze źródła $\beta+1$ razy większą prąd.

$$I_G = \frac{U_G}{R_G} = \frac{U_{wy}}{R_G + \frac{R_w}{1+\beta}}$$

Prąd zwarcia ($R_G \rightarrow 0$): $I_{Gmax} = (1+\beta) \frac{U_{wy}}{R_w}$

Zwykle $\beta \approx 100$, $\beta+1 \approx \beta$

Dla $R_G = 4\Omega$, $R_w = 50\Omega$

Moc odbierana przez etosnik:

$$P_G = U_G \cdot I_G = U_{wy} \frac{R_G}{R_G + \frac{R_w}{1+\beta}} \cdot \left(\frac{U_G}{R_G} \right) = \dots$$

$$= \frac{R_G (1+\beta)}{R_G + \frac{R_w}{1+\beta}} \cdot U_{wy} \cdot I_B \approx \frac{\beta \cdot R_G}{R_G + \frac{R_w}{\beta}} P_{wy}$$

$$P_G = \frac{100 \cdot 4\Omega}{4\Omega + 0,5\Omega} \cdot P_{wy} \approx 89 P_{wy}$$

(z tym że ze wzmacniaczem P_{wy} jest mniejsze niż bez)

To jest wzmacniacz mocy.

Skąd się bierze dodatkowa moc? z zasilacza!
(po ang. zasilacz = power supply)

Porównanie mocy ze wzmacniaczem i bez:

ze wzrn.: $P_{Gz} = U_{wy}^2 \frac{R_G}{(R_G + \frac{R_w}{\beta})^2}$

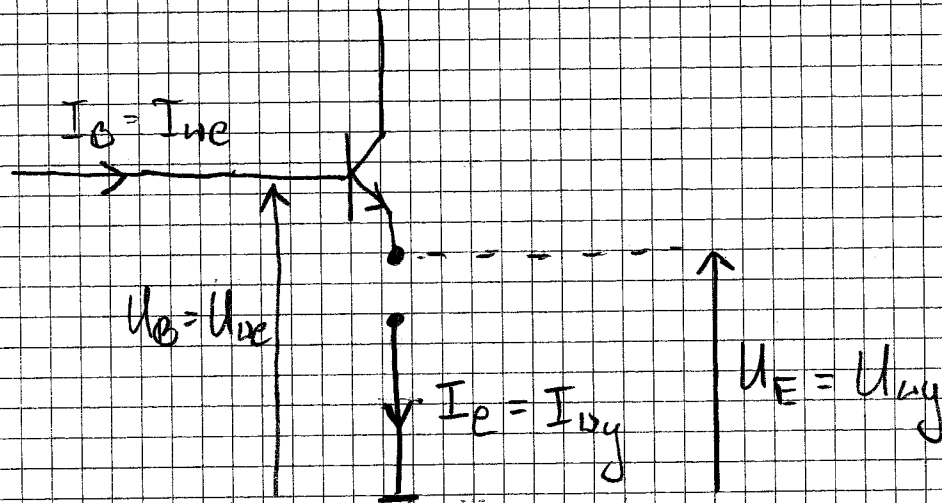
bez wzrn.: $P_{Gbez} = U_{wy}^2 \frac{R_G}{(R_G + R_w)^2}$

$$\frac{P_{Gz}}{P_{Gbez}} = \left(\frac{R_G + R_w}{R_G + \frac{R_w}{\beta}} \right)^2 = \left(\frac{54}{4,5} \right)^2 = 12^2 = 144$$

Dzięki zastosowaniu tranzystora etosnik odbiera moc 144 razy większą.

Popatrzmy na sam tranzystor

$$I_E = I_B + I_C = I_B + \beta I_B = (\beta + 1) I_B$$

czyli

$$I_{wy} = (\beta + 1) I_{we} \leftarrow \text{duże wzmacnienie prądowe}$$

$$U_B = U_E + U_p$$

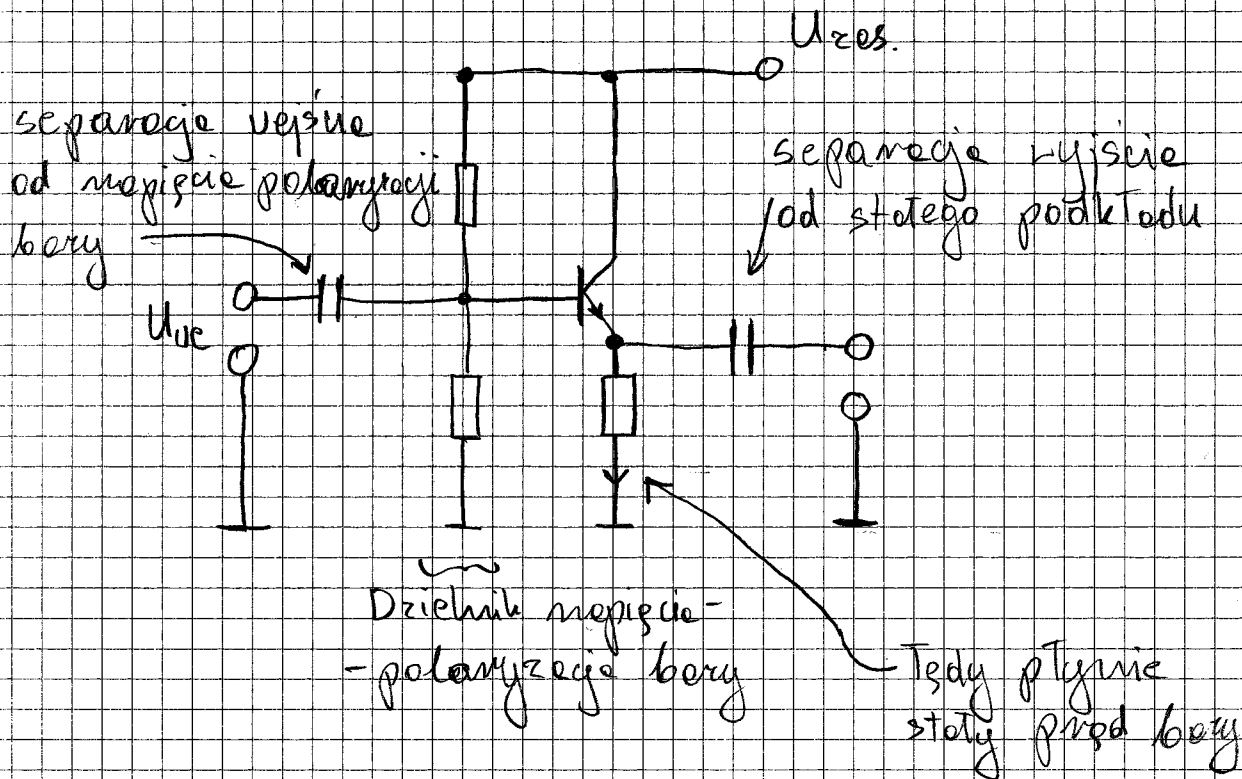
$$U_{wy} = U_{we} - U_p \leftarrow \text{wzm. napięciowe} < 1$$

$\approx 0,65V$

Przed bazy płynie pod warunkiem, że $U_B > U_p$. konieczne polaryzacje bazy, jeśli wzmacniacz ma wzmacniać sygnały przemiennie.

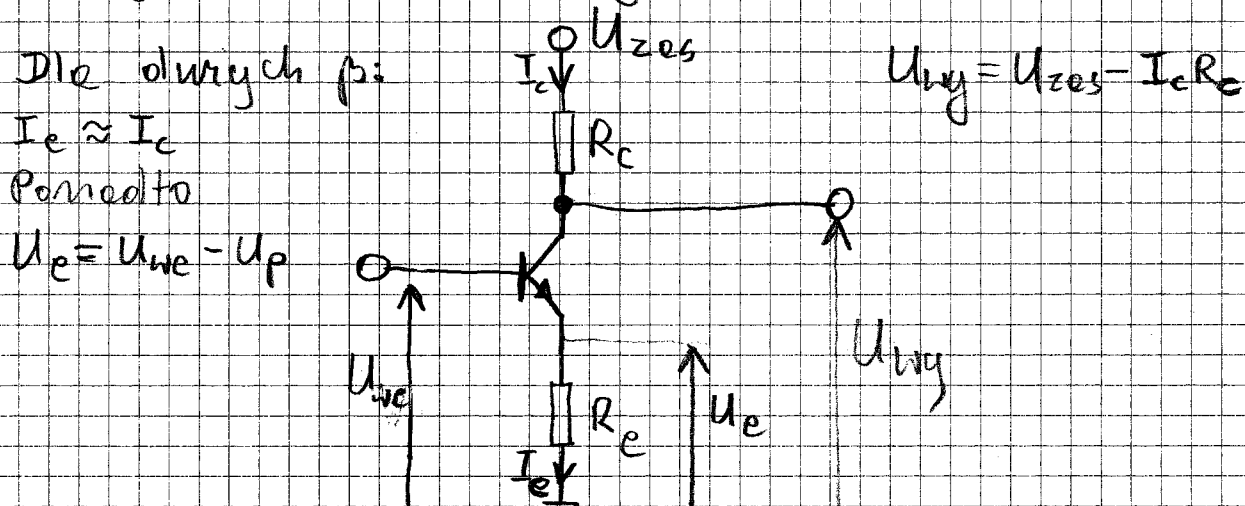
Przemiennie sygnały wejściowe i wyjściowe separujemy od prądu polaryzacji bazy kondensatorami.

Przeanalizujemy realizację wzmacniacza o wspólnym kolektorze:

Wzmacniacz o wspólnym emiterze

Do wzrn. o wsp. kolektorze dodajemy rezystor kolektorowy:

$$\begin{aligned}
 U_{wy} &= U_{zes} - I_c R_c = U_{zes} - I_e R_c = U_{zes} - \frac{U_e}{R_e} R_c = \\
 &= U_{zes} - (U_{ue} - U_p) \cdot \frac{R_c}{R_e} = \\
 &= U_{zes} + U_p \frac{R_c}{R_e} - U_{ue} \cdot \frac{R_c}{R_e}
 \end{aligned}$$

Po odseparowaniu składowej stałej, dla sygnałów zmiennych:

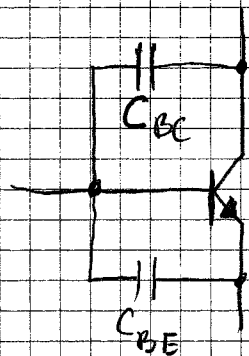
$$U_{wy}(t) = -\frac{R_c}{R_e} \cdot U_{we}(t)$$

Wzmocnienie napięciowe jest równe $-\frac{R_c}{R_e}$.

Prąd do obciążenia płynie przez R_c , impedancje wyjściowe wzmacniacza jest równe R_c .

Pojemności pasozytne i pasmo przeniesienia

Porównując bary, a emiterem i kolektorami występują pojemności pasozytne C_{bc}, C_{be}

Pojemności C_{be} bocznikuje ztoru B-E. Im większe częstotliwość, tym większe części prądu bary płynie przez C_{be} zamiast przez ztoru, zmniejszając wzmocnienie.

We wzmacniaczu o wspólnym emiterze napięcie na kolektorze ma przeciwny fazę niż na bary. Pojemności C_{bc} sprząga napięcie na kolektorze (wyjściowe) z napięciem na bary, zmniejszając je. Wzmocnienie maleje z częstotliwością (efekt Millera). Wzmocnienie wzmacniacza o wspólnym emiterze jest mniejsze niż wzmi o wspólnym kolektorze

Od strony niskich częstotliwości pasmo jest ograniczone przez pojemności sprzężące, impedancje wejściową i zmniejszenie oraz wyjściową obciążenie (filtry RC ogólnoprzepustowe)

